

૪૧

સત્ય, બ્રહ્મચર્ય, અહિંસા, અસ્તેય
 અને અપરિગ્રહ એમ પાંચ મન
 પાલવાંતું બધાં મુખે શુભે સત્યમાં તજી.
 મુકુટ બધાંમે રહ્યું જન્મે જીમે. સ્વોર્ણ
 મણિવન. આદિનાં પાપો ઉપરના.
 માન પાપ વા ઉપર રહ્યો જ એ માન
 રાંસારી બધાં જલને પાલવાના. જ
 સોયે શંકા નથી. વેપારી હોય જતાં
 શુદ્ધ નહ બાકી આયરે, પરણે હોય
 જતાં બ્રહ્મચર્ય પાલે, જ્ઞાતો જતાં મુલ્ય
 અહિંસા પાલી શકે જ. અરોગ કરવી
 (સા રત્ન પાલ્યું) ને પાકે વસ્તુનાં
 પાલે મદ રાંસારમાં રહી ન કરવો એ
 મુરદે હજી જતાં તે આદર્શ ધ્યાનમાં
 રીતી રહતો બાંધવી નહોતો ન
 આપે વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન આ મત્તા રે
 મદા ન્યાય મદા કરી શકાયા.
 ઉપરનાં જનને કાંઈ પાલે તો બધા
 ઉપાસ્યોમાં જ નીકળવાના રસના
 મદા આ વેળે.

ગાંધીજીનો

અક્ષરદેહ

ગાંધીજીનો અક્ષરદેહ

૪૧

[જૂન થી ઓક્ટોબર, ૧૯૨૯]

ગાંધીજીનો અક્ષરદેહ

[મહાત્મા ગાંધીનાં લખાણો, લાખણો, પત્રો વગેરેનો સંગ્રહ]

૪૧

[જૂન થી ઓક્ટોબર, ૧૯૨૯]

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર
અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૪

૧૪૧.	ઝૂંકી રહેલી તલવાર (૧૮-૭-'૨૯)	૧૯૮
૧૪૨.	અગ્નિથી અસ્પૃષ્ટ ખોરાક —	૧૯૯
૧૪૩.	ભોળપણ કે ધૃષ્ટતા? (૧૮-૭-'૨૯)	૧૯૯
૧૪૪.	બ્રિટિશ કોલોનિયામાંના શીખો (૧૮-૭-'૨૯)	૨૦૨
૧૪૫.	બાલ-વૃદ્ધ લગ્ન (૧૮-૭-'૨૯)	૨૦૩
૧૪૬.	પ્રભાવતીબહેનને પત્ર (૧૮-૭-'૨૯)	૨૦૪
૧૪૭.	જવાહરલાલ નેહરુને પત્ર (૨૦-૭-'૨૯)	૨૦૫
૧૪૮.	પ્રભાવતીબહેનને પત્ર (૨૦-૭-'૨૯)	૨૦૫
૧૪૯.	નોંધ (૨૧-૭-'૨૯)	૨૦૬
૧૫૦.	બારડોલીની જીતનાં પરિણામ (૨૧-૭-'૨૯)	૨૦૭
૧૫૧.	કિં ધર્મ? (૨૧-૭-'૨૯)	૨૦૮
૧૫૨.	ગુજરાતમાં ખાદીઉત્પત્તિ (૨૧-૭-'૨૯)	૨૧૦
૧૫૩.	વી. એસ. શ્રીનિવાસ શાસ્ત્રીને પત્ર (૨૧-૭-'૨૯)	૨૧૦
૧૫૪.	એન. ચેરકોફને પત્ર (૨૧-૭-'૨૯)	૨૧૧
૧૫૫.	ફૂલસિંહ ડાભીને પત્ર (૨૧-૭-'૨૯)	૨૧૧
૧૫૬.	જેઠાલાલ જોશીને પત્ર (૨૧-૭-'૨૯)	૨૧૨
૧૫૭.	કડીમાં કડવા પાટીદાર આશ્રમમાં તથા જાહેર સભામાં ભાષણ (૨૩-૭-'૨૯)	૨૧૨
૧૫૮.	જવાહરલાલ નેહરુને તાર (૨૩-૭-'૨૯ કે તે પછી)	૨૧૫
૧૫૯.	બ્રિટિશ ગિયાનાથી (૨૫-૭-'૨૯)	૨૧૫
૧૬૦.	શહેરી સંસ્કૃતિ વિ. ગ્રામીણ સંસ્કૃતિ (૨૫-૭-'૨૯)	૨૧૭
૧૬૧.	નોંધ (૨૫-૭-'૨૯)	૨૧૯
૧૬૨.	વડોદરા રાજ્યના મિલમજૂરો (૨૫-૭-'૨૯)	૨૨૧
૧૬૩.	એક કૂચલીભર્યું પુસ્તક (૨૫-૭-'૨૯)	૨૨૨
૧૬૪.	“સ્વાવલંબન” ખાદીની પ્રગતિ (૨૫-૭-'૨૯)	૨૨૪
૧૬૫.	મારી અપૂર્ણતા (૨૫-૭-'૨૯)	૨૨૪
૧૬૬.	મહાસમિતિની અલ્લાહાબાદની બેઠકમાં સમાધાનના	
	ઠરાવ પર ભાષણ (૨૭-૭-'૨૯)	૨૨૬
૧૬૭.	મારો ધર્મ (૨૮-૭-'૨૯)	૨૨૮
૧૬૮.	અંત્યજને સારુ શું કર્યું? (૨૮-૭-'૨૯)	૨૩૦
૧૬૯.	મુંબઈના કોંગ્રેસ મુસ્લિમ પક્ષને સંદેશો (૨૮-૭-'૨૯)	૨૩૧
૧૭૦.	જવાહરલાલ નેહરુને પત્ર (૨૯-૭-'૨૯)	૨૩૨
૧૭૧.	નારાયણદાસ મલકાનીને પત્ર (૨૯-૭-'૨૯)	૨૩૩
૧૭૨.	શાંતિકુમાર મોરારજીને પત્ર (૨૯-૭-'૨૯)	૨૩૩
૧૭૩.	છગનલાલ જોશી માટે નોંધ (૨૯-૭-'૨૯)	૨૩૪
૧૭૪.	છગનલાલ જોશી માટે નોંધ (૨૯-૭-'૨૯)	૨૩૪
૧૭૫.	શાંતિકુમાર મોરારજીને પત્ર (૩૧-૭-'૨૯)	૨૩૪
૧૭૬.	હરિભાઉ ઉપાધ્યાયને પત્ર (૩૧-૭-'૨૯)	૨૩૫

૧૫૭. કડીમાં કડવા પાટીદાર આશ્રમમાં તથા જાહેર સભામાં ભાષણ

મંગળવાર, જુલાઈ ૨૩, ૧૯૨૯

ગયા મંગળવારે સવારે મહાત્મા ગાંધી અને કર્સ્તૂરબા કડીના પાટીદાર આશ્રમની મુલાકાતે ગયાં હતાં. આશ્રમના જુદા જુદા ભાગોનું નિરીક્ષણ કરીને તેઓ વિદ્યાર્થીઓની સભામાં ગયાં હતાં. સભામાં વિદ્યાર્થીઓએ આશ્રમને લગતો ટૂંકો અહેવાલ રજૂ કર્યા બાદ મહાત્માજીએ વિદ્યાર્થીઓને બોધ આપ્યો હતો.

સાચો ઉદ્યોગ કયો ?

તેમણે જણાવ્યું હતું કે આ આશ્રમમાં વિદ્યાર્થીઓ ઉદ્યોગ શીખે છે તે આવશ્યક છે, પણ દેશમાં ઉદ્યોગ પર પ્રેમ જાગ્યો નથી. અહીં ૧૦૦માંથી ૮૫ ખેતી કરતા હોય છે તેથી બાકીના ૧૫ ટકાએ ખેડૂતોને મદદ મળે એવા ધંધામાં રોકાવું જોઈએ. આમાંના ૫ ટકાની મારફત અંગ્રેજ સરકાર આપણા ઉપર રાજ્ય ચલાવે છે તે વિચિત્ર અને શરમભરેલું છે. તમારે અંગ્રેજની ઓફિસ જોઈ લઈ તાળો કાઢવો જોઈએ કે તે ન હોત તો તે કેવી રીતે રાજ્ય ચલાવી શકત? અદાલતમાં છેક પોલીસથી તે ન્યાયાધીશ સુધી આપણા માણસો ન હોય ને દુભાષિયા કે વકીલો ન મળે તો સરકાર શું કરે? અલમોડામાં વેઠ કરનાર ગળિયા બળદ જેવા બનીને બેસી ગયા તેથી વેઠ ચાલી ગઈ. તેવી રીતે જો પાંચ ટકા બેસી જાય તો રાજ્ય ન ચાલી શકે. આ પાંચ ટકામાં ઉદ્યોગ નથી, તેઓ તો ફક્ત લહિયા છે. તેઓ જીભ કે કલમ ચલાવે છે પણ અંગ કે પગ

ચલાવતા નથી. હજને બદલે આપણા હાથમાં કલમ આવી જાય તો સારું એ એક ભ્રમણા છે. એ ભ્રમણાથી જ તમે ઉદ્યોગ છોડી બેઠા છો.

બાદ તેમણે વિદ્યાર્થીઓને અસ્પૃશ્યતા છોડવા, સુચારી કામ માટે ચીવટ રાખવા, રેંટિયાને વળગી રહેવા અને પોતાનું કાપડ પોતાની મેળે વણવા બોધ આપ્યો હતો. તેમ જ આશ્રમની સુંદર વ્યવસ્થા જાળવવા માટે છગનભાઈને ધન્યવાદ આપ્યો હતો.

વિદ્યાર્થીસભાનું કામ પૂરું થતાં મહાત્માજી ગામના લોકોની જાહેર સભામાં ગયા હતા. પોતાના જાહેર પ્રવચનમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે -

કડીની જાહેર સભામાં

[આ સંસ્થાની મુલાકાત લેવા હું એક વર્ષથી આતુર હતો. આ સંસ્થાની પાછળ છગનભાઈ વગેરે વ્યક્તિઓ પોતાનું સર્વસ્વ રેડી રહી છે, એ સાંભળ્યું ત્યારથી અહીં આવી જવાનું મન થયું હતું. આ સંસ્થાને કડીના શહેરીઓ અને વડોદરા રાજ્યના લોકો રક્ષો અને પોષો એ ઈચ્છવાજેગ છે. અહીં તમારાં છોકરાં મોકલવાને તૈયાર થાઓ તો તે સારી કેળવણી પામી શકે છે. અક્ષરજ્ઞાન કરતાં પણ વધુ મૂલ્યવાન આચાર અને વિચારની શુદ્ધિ તમને અહીં મળશે.]

અસ્પૃશ્યતાનો કોયડો

આ સંસ્થાના નિવેદનની સરળતા ને શુદ્ધતાને સારું હું મંત્રીને, સંચાલકોને ધન્યવાદ આપવા ઈચ્છું તેની સાથે મારું દુઃખ પણ જાહેર કરવું જોઈએ, કે તેઓ હજી અસ્પૃશ્યતાનો કોયડો ઉકેલી શક્યા નથી તે બરોબર નથી. અસ્પૃશ્યતાનિવારણ વિના હિંદુ ધર્મ કલ્પી શકાતો નથી. જે તેનો નાશ થાય તો આ જ્ઞાનયુગના અવસરે અહીં જ્યારે એકબીજાના ધર્મનું ઘર્ષણ ને મુકાબલા થાય છે તેવે સમયે કોઈ પણ ધર્મ કે જેમાં મહાદૂષણ હોય કે મૂળ ખરાબ હોય તે ટકી શકતો નથી. હિંદુ ધર્મનું મૂળ ખરાબ હોય તો તેનો મેં ત્યાગ કર્યો હોત. હિંદુ કુળમાં જન્મેલો છું તેથી સંતોષ નથી. બાપના કૂવામાં તરી શકવામાં પુરુષાર્થ હોય પણ ડૂબી જવામાં નથી. હિંદુ ધર્મ સારો છે, પણ તેની સાથે અસ્પૃશ્યતા કલંકરૂપ છે. હિંદુ ધર્મમાં જે અસ્પૃશ્યતાની જડતા હોત તો તેનો જરૂર નાશ થયો હોત. હિંદુ ધર્મમાં જડતા હોય તો તેનું નિવારણ કરવા બલિદાન આપવું જોઈએ. આ સંસ્થાની સાથે છગનભાઈનો સંબંધ હોય છતાં તેમાં સમાજના દાબને લીધે અસ્પૃશ્યતાને સહન કરવું પડતું હોય. કડવા પાટીદાર કોમનું શ્રેય છે તેની મારફતે હિંદુ ધર્મ અને બધાનુંયે શ્રેય છે. એક કોમના ભલામાં બધાનું ભલું છે એમ સમજી તે અભિમાનનું અંગ છે એમ માનવું જોઈએ. કોઈ પણ મનુષ્ય અસ્પૃશ્ય છે એમ માની કડવા પાટીદાર કોમની સેવા નથી કરી શકવાના. બાળલગ્ન અને અસ્પૃશ્યતાનો મુકાબલો કરું તો બાળલગ્નની વાત છોડી દઉં. બાળલગ્ન તો મોટા કહેવાઈ ગયેલા પાટીદારોમાં ચાલે. આખા હિંદુસ્તાનમાં બાળલગ્ન નથી. જે તેમ હોત તો સમાજનો નાશ થઈ ગયો હોત. તેના માટે ધીરજ રાખી શકાય, પણ અસ્પૃશ્યતા તો એક ક્ષણને સારું પણ સહન ન જ કરી શકાય. લોકોએ પોતાનો નિર્ણય જાહેર કરવો જોઈએ કે લાયક અંત્યજ લીધા વિના ચાલે તેમ નથી. સાથે સાથે કાંતવાની પણ સલાહ આપવી જોઈએ. કાંતવામાં પ્રોત્સાહન આપવું એટલું જ નહીં પણ ચાંપ મૂકવી જોઈએ. અમારા છોકરાઓ પાસેથી ઘરેણાં શણગાર કઢાવી લ્યો અને કાંતવાનું શીખવો. બાળકોને સંસ્કાર પાડવામાં જોર કરો.

૧. અહીં સુધીનો ભાગ અંગ્રેજી પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યો નથી.

મહાસભાનો હળવો ને સુંદર કાર્યક્રમ

રાષ્ટ્રીય ભાવના પોષવા ઈચ્છો તો તમારે હિંદીને સ્થાન આપવું જોઈએ. તે ભાષા શીખી શકાય એવી છે. તે ભાષા કામ નભાવી શકે છે ને ચલાવી શકે પણ છે. મહાસભાનો કાર્યક્રમ હળવો અને સુંદર પણ વ્યાપક છે. દેશમાં રહેનારને આવકારદાયક વધાવી લેવા જેવો તે હિંદીનો આપી શકે તેવો છે. તેનો કાર્યક્રમ તે ખાદીપ્રચાર અને વિદેશીનો બહિષ્કાર. પરદેશીનો ધાગો પણ કાઢી નાખી ખાદી રાખવી જોઈએ. આઠી ખાદી વેચાય છે, પણ તે પૂરી પાડી શકાય નહીં. ખાદીનું શાસ્ત્ર નથી કે એક જ ઠેકાણે પેદા થઈ બધાને મળી શકે. તમે તૈયાર કરો, કાંતો અને પહેરો. સહેજે સહેજે તમારાં કાર્યોમાં પણ કાંતો તો હિંદુસ્તાનનું દ્રવ્ય ઉત્પન્ન કર્યું કહેવાય. ઝીણાં કપડાં પહેરવાં હોય તો ઝીણું કાંતો, પણ તમારે વિદેશીના બહિષ્કારમાં પૂરેપૂરો ભોગ આપવો જોઈએ.

વડોદરા રાજ્યમાં મધપાન

આ સ્ટેટમાં શરાબ-મધપાનની ઊપજ મોટી છે. એ ઊપજમાંથી સુખી નથી થવું. ગમે તે કારણ હોય પણ પીઠાવાળા, પીનાર ને સરકાર પાસે પહોંચી તેનું આંદોલન કરવું જોઈએ. પ્રેમ-પૂર્વક તમે પણ છોડી દેવાને કહી શકો છો. પીઠું ચલાવનારને સમજાવી શકો છો. પીનારા જીવનને બરબાદ કરે છે. તે સ્ત્રી અને બહેન વચ્ચેનો ભેદ ભૂલી જાય છે. તે ભેદ બાળક પણ સમજી શકે છે.

સાચું ગોપાલન

આજકાલ આપણે ગાયનું રક્ષણ કરવાને બદલે ભક્ષણ કરી રહ્યા છીએ. હિંદુસ્તાનમાંથી આપણા હિંદુને પ્રતાપે ઘણી ગાયો ઓસ્ટ્રેલિયા જાય છે તેનું કારણ એ છે કે ત્યાં કરોડો રૂપિયાનું ગોમાંસ પેદા થાય છે. તેમાંથી તેનું સત્ત્વ કાઢે છે. જે તે વર્ણન હું કરું તો તમને રડાવી શકું એમ છું. ત્યાં તો ગાયોનો સંહાર થયા કરે છે. તેટલો સંહાર મુસલમાન ભાઈઓ બકરીઈદને દહાડે પણ નથી કરતા. ગુજરાતમાંથી ને કાઠિયાવાડમાંથી ગાયોનો મોટો ભાગ જાય છે. તે પાપ સીધી રીતે કરીએ છીએ. પૂજવાને ઘર આગળ ગાય બાંધી તેનું નામ ગોપાલન નહીં. ભેંસમાતાને જિવાડવી હોય તો ગાયનો વધ કરવો પડશે. જે ગાય જિવાડવી હોય તો ભેંસનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. તેનો ઉપયોગ કોઈ કરતું નથી. જેણે ભેંસને દૂધ માટે શોધી કાઢી તેણે ગાયોનો વધ કરાવ્યો છે. કોઈ કહે છે કે ઊંટડીનું દૂધ કામનું છે ને તે ઘણી ઉપયોગી છે તો બંનેનો વધ કરીએ. ભેંસથી હળ નથી ચલાવવાના. પાડાનો ઉપયોગ કોંકણમાં થઈ શકે છે. ગાયનો ને તેનાં વાછરડાંનો ઉપયોગ થઈ શકે છે. ગાયનાં બધાં તત્ત્વોનો ઉપયોગ થાય છે તેટલો ભેંસનો થતો નથી, એ વૈદકશાસ્ત્ર પણ બતાવી શકે છે. હું એટલું જ કહેવા ઈચ્છું છું કે ગોરક્ષા કરવી એ પરમધર્મ છે. આપણે પોતે ગોરક્ષા કરીએ તો રક્ષા તેની મેળે થઈ જશે. હિંદુ આખા જગતમાં ગાયનો ઉદ્ધાર કરી શકે. આપણે સ્વાર્થમાં ડૂબેલા છીએ તેથી આંખ આડા કાન કરીએ છીએ. આખલાને ખસી ન કરીએ ત્યાં સુધી ગાયને બચાવી શકવાના નથી. તેનો પૂરો ઉપયોગ કરીએ તો તેને બચાવીએ. ચામડાને અસ્પૃશ્ય ગણીને અંત્યજેને ગોમાંસ ખાતા કરીએ છીએ. હાડકાંનું ખાતર ખોઈ બેઝ. મફત આપે તો બધાય ખેડૂતો વાપરે. હિંદમાં ક્યાંયે એક પણ ચર્માલય ચાલતું નથી કે જ્યાં કેવળ મૃત ગાયનું જ ચામડું વપરાતું હોય. તે તો હું જ ચલાવી રહ્યો છું. આ ધંધાને હાથ કરવામાં હું આશ્રમમાં ખાસ એક માણસ રોકી તે ધંધો હાથ કરી રહ્યો

છું. ગાયને બચાવવી હોય તો ખસી કરી તેનો વંશ વધારવો જોઈએ. ગાયની પાસેથી આપણે જે ઓલાદ સારી હોય તો ઓછામાં ઓછું ૨૦ શેર દૂધ મેળવી શકીએ. બેંગલોરમાં ૮૦ રતલ દૂધ આપે એવી ગાય મેં જોઈ છે. પણ તેને ખાણ પૂરતું મળે છે. ૮૦ રતલ દૂધ તો કોઈ ભેંસ નહીં આપતી હોય. અહીંયાં ગયા પાસેથી ૨૦ રતલ દૂધ લેવાને પહેલાં પાંચછ વર્ષ તો ચાલ્યાં જાય. આખલા આણી તેનો પ્રચાર કરવો જોઈએ. તે તો સ્ટેટનું પણ કાર્ય છે.

[મૂળ ગુજરાતી]

પ્રજાબંધુ, ૨૮-૭-૧૯૨૮